

Rhif ymchwil gymdeithasol: 08/2026

Dyddiad cyhoeddi: 27/01/2026

Ymchwil yn Archwilio Contractau Dim Oriau a 'Byrhau Galwadau'n Fwriadol' mewn Gofal Cartref

Crynodeb Gweithredol

Mae'r ddogfen yma hefyd ar gael yn Saesneg.

This document is also available in English.

OGL Hawlfraint y Goron ISBN Digidol: 978-1-83625-595-6

1. Cyflwyniad

Caiff gweithwyr gofal cartref eu cyflogi i gynorthwyo pobl yn eu cartref, sef pobl â chyflyrau corfforol neu feddyliol sydd angen gofal i fyw'n annibynnol yn eu cartref. Mae'r cymorth a ddarperir yn amrywio, ond yn aml mae'n cynnwys gofal personol ac ymarferol (h.y. ymolchi a gwisgo, glanhau a golchi dillad, a chymorth gyda meddyginiaethau; Schoenbuchner et al., 2022).

Gofal cartref yw'r gwasanaeth mwyaf ond un yn y sector gofal cymdeithasol yng Nghymru (Gofal Cymdeithasol Cymru, 2022b) a Lloegr (Skills for Care, 2023). Amcangyfrifir bod 19,571 o bobl yn gweithio yn y sector gofal cartref ledled Cymru yn 2022.

Mae contractau dim oriau, a elwir weithiau yn 'gontractau dros dro', yn gontractau cyflogaeth nad ydynt yn rhoi unrhyw sicrwydd o waith rheolaidd i'r gweithwyr. Telir yr unigolion am yr oriau a weithiant yn unig. Awgryma tystiolaeth fod contractau dim oriau yn cyfrannu at nifer uchel y swyddi gwag, a darganfu astudiaeth a gynhaliwyd yn 2020 fod darparwyr gofal a gynigiai gontractau dim oriau wedi cael mwy o anhawster i lenwi swyddi gwag.

Comisiynwyd Social Change gan Lywodraeth Cymru i gynnal adolygiad llenyddiaeth ac ymchwil sylfaenol yn ymwneud â'r defnydd o gontractau dim oriau mewn gwasanaethau cymorth cartref ledled Cymru. Mae'r ymchwil hon yn cynnwys archwilio ymateb y sector i ddeddfwriaeth 2017 a oedd yn anelu at reoleiddio'r defnydd o gontractau dim oriau, ochr yn ochr ag effaith y pandemig COVID-19 ac ystyriaethau'n ymwneud â 'byrhau galwadau'n fwriadol' yn y sector. Roedd yr ymchwil sylfaenol yn cynnwys arolwg meintiol, dadansoddiad yn ôl segmentau, a chyfweliadau a gynhaliwyd yn ystod dau gam.

2. Nodau a methodoleg

2.1 Nodau ac Amcanion

Bwriad yr adolygiad llenyddiaeth oedd diweddarau gwybodaeth a dealltwriaeth gyfredol, yn ogystal â phennu unrhyw fylchau yn y sylfaen wybodaeth er mwyn i ymchwil sylfaenol allu ymchwilio ymhellach iddynt. Yn fwy penodol, tri amcan yr adolygiad hwn oedd:

- amcan 1: cyflwyno adolygiad llenyddiaeth cynhwysfawr o wybodaeth a dealltwriaeth gyfredol mewn perthynas â'r defnydd a wneir o gontractau dim oriau ar gyfer gweithwyr cofrestredig mewn gwasanaethau cymorth cartref
- amcan 2: asesu'r modd y mae COVID-19 a Brexit wedi effeithio ar y defnydd a wneir o gontractau dim oriau ar gyfer gweithwyr cofrestredig mewn gwasanaethau cymorth cartref
- amcan 3: ystyried gwersi allweddol eraill a ddysgwyd ar sail llenyddiaeth ddiweddar a pherthnasol, a allai lywio polisïau yn y dyfodol

Nod y cam ymchwil sylfaenol oedd ategu'r adolygiad llenyddiaeth trwy ymchwilio ymhellach i effaith y rheoliadau ar gontractau dim oriau, gan archwilio dylanwad taliadau COVID-19 ac asesu cyffredinrwydd yr arfer o fyrhau galwadau'n fwriadol yn sector cymorth cartref Cymru.

2.2 Methodoleg

Nod cam cyntaf yr ymchwil, sef yr adolygiad llenyddiaeth, oedd cyflwyno adolygiad cynhwysfawr o'r wybodaeth a'r ddealltwriaeth gyfredol o'r defnydd a wneir o gontractau dim oriau ymhlith gweithwyr cofrestredig mewn gwasanaethau cymorth cartref, ynghyd â gwerthuso effaith COVID-19 a Brexit ar y defnydd a wneir o gontractau dim oriau ac ystyried pethau allweddol eraill a ddysgwyd yn sgil llenyddiaeth ddiweddar i lywio ystyriaethau polisi yn y dyfodol.

Roedd yr adolygiad llenyddiaeth yn cynnwys amrywiaeth o ffynonellau, fel data a dogfennau a ddarparwyd gan Lywodraeth Cymru a Gofal Cymdeithasol Cymru, llenyddiaeth academiaidd a oedd ar gael yn gyhoeddus, canllawiau polisi, a data, sylw yn y cyfryngau, neu erthyglau yr ystyriwyd eu bod yn berthnasol i'r amcanion ymchwil craidd.

Canolbwyntiodd yr ail gam, sef yr ymchwil sylfaenol, ar ddeall yr effaith a gafodd Rheoliadau 2017 ar ddarparwyr, comisiynwyr a'r gweithlu yng Nghymru, yn ogystal â deall effeithiolrwydd y Rheoliadau a'r modd y gellir eu gwella mewn perthynas â chontractau dim oriau.

Roedd y cam ymchwil sylfaenol yn cynnwys cynnal arolwg meintiol dros gyfnod o bedair wythnos gyda sampl o 291 o gyfranogwyr. Nod yr arolwg hwn oedd archwilio safbwyntiau ac agweddau'r ymatebwyr mewn perthynas â chontractau dim oriau, y pandemig COVID-19, a'r arfer o fyrhau galwadau'n fwriadol, gan fynd ati hefyd i archwilio heriau ar draws gwahanol rolau yn y sector. Ar ôl i'r arolwg ddod i ben, proseswyd a dadansoddwyd y data trwy ddefnyddio ystadegau disgrifiadol a dadansoddiad yn ôl segmentau mewn meddalwedd SPSS a Microsoft Excel. Yna, cynhaliwyd cyfweiliadau gyda deg gweithiwr gofal a saith darparwr er mwyn deall rhagor am y mewnwelediadau hollbwysig a bennwyd yn yr arolwg. Nodir canfyddiadau manwl y gwaith dadansoddi hwn yn y prif adroddiad.

3. Casgliadau

3.1 Effaith Rheoliadau 2017

Yn gyffredinol, dengys y canfyddiadau fod effaith y Rheoliadau yn amrywiol. Er bod y mwyafrif o bobl wedi dweud na chafodd y Rheoliadau unrhyw effaith ar eu rôl, roedd y rhai a ddywedodd fod eu hymwybyddiaeth o'r Rheoliadau yn wael hefyd yn fwy tebygol o ddweud bod y Rheoliadau wedi cael llai o effaith arnynt. Yn gyffredinol, dangosodd darparwyr well ymwybyddiaeth a dealltwriaeth o'r Rheoliadau o gymharu â chomisiynwyr a gweithwyr gofal. Efallai fod y bwlch hwn mewn gwybodaeth yn cael ôl-ffeithiau ar weithredu a gorfodi'r Rheoliadau yn y sector gofal cartref.

Gwelir bod goblygiadau ymddangosiadol y Rheoliadau yn amrywio ar draws rolau, gyda'r mwyafrif o'r cyfranogwyr yn dweud na welsant effaith sylweddol ar eu rolau. Mynegodd gweithwyr gofal farn gymysg – soniodd rhai am effeithiau negyddol, fel colli staff oherwydd gofynion cytundebol anhyblyg a baich gweinyddol mwy; tra soniodd eraill am ganlyniadau buddiol, fel amddiffyn staff a chyflogaeth fwy sefydlog. Ar y llaw arall, ni ddaeth rhyw lawer o effaith i ran comisiynwyr a darparwyr; er, soniodd rhai ohonynt am effeithiau negyddol mewn perthynas â natur contractau dim oriau.

3.2 Contractau dim oriau

Mae'r canfyddiadau'n dangos rhyngweithio cymhleth rhwng y manteision a'r anafanteision sy'n perthyn i gcontractau dim oriau yn y sector gofal cartref. Er bod contractau dim oriau'n cynnig hyblygrwydd a all fod yn fuddiol i unigolion ag amryfal gyfrifoldebau a/neu i'r rhai sy'n awyddus i gael amrywiaeth o amserlenni gwaith, mynegwyd gwahanol ymatebion a phrofiadau. Dywedodd nifer o weithwyr gofal eu bod yn dymuno cael math arall o gcontract, a soniwyd am broblemau fel swyddi ansefydlog, natur anrhagweladwy'r gwaith, ac anawsterau o ran rheoli gwaith a bywyd teuluol oherwydd diffyg oriau gwarantedig. Mae'r teimladau hyn yn tynnu sylw at broblemau a phryderon ehangach yn ymwneud â'r defnydd o gcontractau dim oriau yn y sector gofal cartref, yn enwedig yr effaith a'r dylanwad ar sefydlogrwydd ariannol a llesiant gweithwyr gofal.

Mae gwahanol ddarparwyr a chomisiynwyr yn coleddu safbwyntiau gwahanol i'w gilydd ynglŷn â defnyddio contractau dim oriau. Dywedodd rhai darparwyr fod defnyddio contractau dim oriau'n cynnig hyblygrwydd iddynt ac yn eu hwyluso i fynd i'r afael â bylchau staffio; soniodd eraill am anawsterau'n ymwneud ag amserlenni gwaith anrhagweladwy sy'n gallu amrywio'n fawr, ynghyd ag effaith negyddol bosibl ar sefydlogrwydd y gweithlu. Mynegwyd amrywiaeth o safbwyntiau gan gomisiynwyr hefyd – roedd rhai ohonynt yn fodlon ystyried defnyddio contractau dim oriau yn y dyfodol, ond roedd eraill yn fwy cyndyn o wneud hynny oherwydd yr anafanteision ymddangosiadol, fel diffyg diogelwch swyddi a gwrthdaro gyda rheolwyr ynglŷn ag amserlenni.

3.3 Cymorth yn ystod y pandemig COVID-19

Yn gyffredinol, dengys yr ymchwil a gynhaliwyd gyda gweithwyr gofal a darparwyr gwasanaethau brofiadau a heriau amrywiol y daethpwyd ar eu traws yn ystod y pandemig. Trwy gynnal cyfweiliadau gyda gweithwyr gofal, cafwyd gwybodaeth werthfawr am y profiadau gwahanol a gawsant tra'n gweithio yn ystod y pandemig. Dywedodd rhai eu bod wedi cael mwy o ryddid a hyblygrwydd o ran trefnu shifftiau a gwneud trefniadau 'llanw' gyda chydweithwyr; ond soniodd eraill am yr anawsterau a ddaeth i'w rhan, fel ychwaneg o rwymedigaethau gwaith ac effaith negyddol ar eu hiechyd meddwl yn sgil y ffaith eu bod yn gweithio ar eu pen eu hunain, arferion gweithio a oedd yn newid yn gyflym (fel defnyddio PPE a chymorth rhithwir), a llai o staff oherwydd salwch.

Yn ystod y cyfweiliadau a gynhaliwyd gyda darparwyr, datgelwyd y gwahanol ffyrdd y bu'n rhaid i'r gwasanaethau addasu, fel rhoi mesurau diogelwch ar waith, defnyddio dosbarthiadau rhithwir a rhagofalon eraill er mwyn sicrhau y gellid parhau i ddarparu gofal mewn ffordd ddiogel. Er gwaethaf hyn, daeth heriau i'w rhan yn ymwneud â mwy o salwch ac absenoldeb ymhlith y staff, a olygai fod llai o staff ar gael i weithio. Dengys hyn yr anawsterau a'r heriau a oedd ynghlwm wrth reoli'r gwasanaeth yn ystod y pandemig.

3.4 Byrhau galwadau'n fwriadol

Diffinnir yr arfer o 'fyrhau galwadau'n fwriadol' fel sefyllfa lle mae'n rhaid i weithwyr gofal fyrhau galwadau'n rheolaidd, yn benodol gan nad yw eu cyflogwyr yn neilltuo digon o amser ar gyfer teithio o un alwad i'r llall. Awgryma tystiolaeth gan weithwyr gofal nad oedd nifer o'r achosion y soniwyd amdanynt mewn perthynas â 'byrhau galwadau'n fwriadol' yn cyd-fynd yn hollol â'r diffiniad uchod. Awgryma'r dystiolaeth gyffredinol fod y gofynion a roddir ar rai gweithwyr gofal yn peri iddynt orfod byrhau galwadau mewn rhai achosion. Yn yr arolwg, trafododd yr ymatebwyr y modd y gall galwadau byrrach a phwysau amser ehangach effeithio ar ansawdd y gofal a roddir i gleientiaid, yn ogystal ag effeithio ar lesiant gweithwyr gofal.

Cyflwynodd gweithwyr gofal eu safbwyntiau ynglŷn â'r modd y gellid cynorthwyo'r sector yn wyneb pwysau amser ehangach. Un opsiwn a gynigiwyd oedd rhoi tâl am y diwrnod cyfan i weithwyr gofal, gan sicrhau eu bod yn cael tâl digonol am yr holl amser a weithiant, yn cynnwys amser teithio.

Rhywbeth arall a gynigiwyd gan weithwyr gofal oedd cyfyngu'r gwaith i ardaloedd daearyddol arbennig – sef rhywbeth a fyddai'n helpu i leihau amseroedd teithio rhwng apwyntiadau, gan alluogi gofawyr i drefnu eu calendr yn well a lleihau'r angen i adael apwyntiadau'n gynnar/cyrraedd apwyntiadau'n hwyr. Mae'n werth cydnabod bod trefniadau gweithio o'r fath, sy'n 'seiliedig ar ardaloedd', ar waith eisoes mewn nifer o awdurdodau lleol.

Hefyd, llwyddodd yr ymchwil i gadarnhau pa mor bwysig yw cyfathrebu rhwng rheolwyr a gweithwyr gofal, yn ogystal â pha mor bwysig yw llunio polisiau tryloyw yn ymwneud â thâl a'r modd y neilltuir amser teithio; ym marn gweithwyr gofal, mae'r elfennau hyn yn hanfodol ar gyfer mynd i'r afael â'r dryswch a ddaw i'w rhan.

Awduron yr Adroddiad: Y Tîm Deall Ymddygiad, Social Change Ltd. Golygwyd a chymeradwywyd yr adroddiad terfynol ar gyfer ei gyhoeddi gan Lywodraeth Cymru.

Yr Adroddiad Ymchwil Llawn: Tîm Deall Ymddygiad, Social Change Ltd. (2026). Ymchwil yn Archwilio Contractau Dim Oriau a 'Byrhau Galwadau'n Fwriadol' mewn Gofal Cartref. Caerdydd: Llywodraeth Cymru, adroddiad GSR rhif 08/2026.

Ar gael yma: <https://www.llyw.cymru/contractau-dim-oriau-ym-maes-gofal-cartref>

Safbwyntiau'r ymchwilwyr a fynegir yn yr adroddiad hwn, ac nid safbwyntiau Llywodraeth Cymru o reidrwydd.

Am ragor o wybodaeth, cysylltwch â:

Tîm dadansoddol ac arloesol

Yr Is-adran Ymchwil Gymdeithasol a Gwybodaeth

Gwasanaethau Gwybodaeth a Dadansoddi

Llywodraeth Cymru, Parc Cathays

Caerdydd, CF10 3NQ

E-bost: ananalysisandinnoation@gov.wales

Mae'r ddogfen yma hefyd ar gael yn Saesneg.

This document is also available in English.

OGL © Hawlfraint y Goron ISBN Digidol 978-1-83625-595-6